

Nr 210.

Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen angående anslag för budgetåret 1945/46 till fria sommarresor för barn m. m., given Stockholms slott den 2 mars 1945.

Kungl. Maj:t vill härmed, under återopande av bilagda utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för denna dag, föreslå riksdagen att bifalla de förslag, om vilkas avlåtande till riksdagen föredragande departementschefen hemställt.

GUSTAF.

Gustav Möller.

Utdrag av protokollet över socialärenden, hållet inför Hans Maj:t Konungen i statsrådet å Stockholms slott den 2 mars 1945.

Närvarande:

Statsministern HANSSON, ministern för utrikes ärendena GÜNTHER, statsråden PEHRSSON-BRAMSTORP, WIGFORSS, MÖLLER, SKÖLD, QUENSEL, BERGQUIST, DOMÖ, EWERLÖF, RUBBESTAD, OHLIN, ERLANDER, DANIELSON, ANDRÉN.

Efter gemensam beredning med cheferna för kommunikations- och finansdepartementen anför chefen för socialdepartementet, statsrådet Möller.

I årets statsverksproposition har Kungl. Maj:t på min hemställan under femte huvudtiteln, punkterna 92 och 93, föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, för budgetåret 1945/46 beräkna dels till Fria sommarresor för barn ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor, dels ock till Bidrag till sommarkolonier ett reservationsanslag av 200 000 kronor.

Anledningen till att nämnda anslag i statsverkspropositionen beräknades
Bihang till riksdagens protokoll 1945. 1 saml. Nr 210.

allenast preliminärt var att 1941 års befolkningsutredning vid denna tidpunkt undersökte möjligheterna att tillgodose vissa av 1944 års riksdag uttalade önskemål beträffande ifrågavarande verksamhet och att utredningen väntades inom kort avgiva förslag i ämnet. Sedan befolkningsutredningen med skrivelse den 26 januari 1945 överlämnat dylikt förslag och detta varit föremål för remissbehandling, anholder jag, att nu få till fortsatt behandling upptaga berörda anslagsfrågor.

1:o) **Fria sommarresor för barn, förslagsanslag.** Under denna rubrik har för innevarande budgetår anvisats ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor. Enligt Kungl. Maj:ts beslut den 28 april 1944 disponeras anslaget sålunda:

För fria resor till kolonier, med undantag av s. k. dags-		
kolonier, <i>förslagsvis</i>	kronor	250 000
För fria resor till sommarvistelse i enskilda hem, <i>förslagsvis</i> »		750 000
	Summa kronor	1 000 000

Socialstyrelsen är centralmyndighet för nu ifrågavarande reseverksamhet och tillsynsmyndighet för här avsedda kolonier. Den lokala ledningen av verksamheten tillkommer barnavårdsnämnderna. De för innevarande budgetår tillämpade riktlinjerna för verksamhetens bedrivande kunna sammanfattas sålunda.

Resor till sommarvistelse i enskilda hem betalas helt av statsmedel, där biljettpriset i 3:e klass järnväg, båt eller buss uppgår till minst 3 kronor. Den sträcka, för vilken statsbidrag utgår, är maximerad till 60 mil utom för barn hemmahörande i Västernorrlands och Jämtlands län, där maximigränsen är 80 mil, och i Västerbottens och Norrbottens län, där maximigränsen är 100 mil, dock med rätt för socialstyrelsen att för barn från sistnämnda två län medgiva dispens för fria resor utöver den angivna gränsen. I övrigt skall vid resa utöver maximisträckan den enskilde själv betala kostnaden härför med skillnaden mellan biljettpriset, nedsatt till 37,5 %, för hela sträckan och för maximisträckan. Resorna skola avse lantvistelse under minst 4 veckor. Rätt till dylik fri resa tillkommer barn, som under det år resan företages fyller 14 år eller som är yngre och hör hemma i stad, köping eller municipalsamhälle med minst 8 000 invånare samt tilldelats rabattkort för livsmedel. Samma förmån har medgivits barn, som vid ansökan om fri resa saknat rabattkort men innehaft sådant under juni, juli eller augusti 1943. Om särskilda förhållanden så påfordra, äger socialstyrelsen utsträcka tillämpningen av de fria resorna till orter med lägre invånarantal än 8 000. Mödrar, som medfölja barn under 11 års ålder, äga också erhålla fri resa. I allmänhet bekostas endast en sådan mödraresa per familj; är modern förhindrad att stanna minst 4 veckor på barnets sommarvistelseort, kan hon erhålla fria tur- och returbiljetter både vid barnets utresa och dess hemresa. Om modern är förhindrad medfölja barnet och detta icke heller lämpligen kan medfölja gruppresa, äger annan vårdare än modern erhålla samma förmån som modern. Vid s. k. feriebarnsverksamhet på orter med minst 8 000 invånare bestrider staten ävenledes kostnaderna

för resor för barn jämte ledsagare enligt samma regler i tillämpliga delar som vid enskilda resor.

Även kostnaden för resor till kolonier bestrides helt av statsmedel, oavsett om dessa kolonier taga emot barn från städer eller från landsbygden. Bidrag utgår för en resa i vardera riktningen mellan kolonien och hemorten både för barn och personal. I allmänhet bör resan ske i grupp. Förmånen av fria resor tillkommer såväl sommarkolonier som s. k. vår- och vinterkolonier, men däremot ej s. k. dagskolonier.

Med skrivelse den 20 februari 1945 har *socialstyrelsen* överlämnat redogörelse för de fria sommarresorna under år 1944. Härav inhämtas bland annat följande.

Under sommaren 1944 ha biljettbeställningar för fria resor till sommarvistelse i enskilda hem utfärdats för tillhopa 29 908 barn och 15 734 vårdare. Motsvarande antal under sommaren 1943 var 35 865 och 20 015. Av vårdarna ha 10 447, d. v. s. 66,4 %, fått biljett för att åtfölja barnen på framresan och återvända efter sommarvistelsens slut, medan återstoden erhållit dubbla fria resor tur och retur. Annan vårdare än modern har åtföljt barnen vid drygt 15 % av samtliga vårdarresor. Möjligheten att anordna gruppresor har utnyttjats endast i begränsad omfattning. Anledningen härtill är dels svårigheten för barnavårdsnämnderna att vid en större tillströmning av sökande fördela barnen i grupper med samma bestämelseort och samma tidpunkt för avresan, och dels föräldrarnas obehägenhet att sända sina barn med gruppresor. Gruppresor ha anordnats för 1 427 barn fördelade på 175 grupper. — Endast nio anordnare av feriebarneverksamhet ha hos socialstyrelsen ansökt om sådant godkännande, som utgör villkor för erhållande av fria resor för verksamheten.

Kostnaderna för de fria resorna för vistelse i enskilda hem under år 1944 kunna ännu icke i sin helhet exakt angivas. Uppskattningsvis synas de kunna beräknas till sammanlagt 565 000 kronor, vilket, fördelat per person och barn, utgör i genomsnitt 12 kronor 40 öre per person (barn och vårdare) eller 18 kronor 90 öre per barn. År 1943 uppgingo kostnaderna för de enskilda resorna till 650 000 kronor, vilket i genomsnitt utgjorde 11 kronor 60 öre per person och 18 kronor per barn.

Vad beträffar koloniresornas omfattning och kostnader upplyser socialstyrelsen, att hittills till styrelsen inkommit ansökningar om ersättning för resekostnader avseende 478 kolonier med sammanlagt omkring 27 200 barn. Motsvarande siffra för år 1943 var 29 200. Det sammanlagda belopp, med vilket ersättning begärts, uppgår till inemot 207 000 kronor, vilket innebär en minskning i jämförelse med år 1943 av 8 000 kronor. De slutliga kostnaderna för koloniresorna beräknas komma att något överstiga 207 000 kronor. Kostnaden per barn räknat år 1944 är 7 kronor 60 öre. Under de tre nästföregående åren har denna kostnad belöpt sig till 7 kronor 30 öre.

Riksdagen har i samband med anmälan om medelsanvisning för ifrågasvarande ändamål för innevarande budgetår (riksdagens skr. nr 155/1944) framhållit lämpligheten av dels att den tillämpade inkomstgränsen för de fria sommarresorna höjdes och dels att resorna gjordes tillgängliga även för landsbygdens och de mindre städernas och samhällenas barn. Med uppmärks-

sammande härav har 1941 års *befolkningsutredning*, såsom redan omnämnts, den 26 januari 1945 avgivit förslag om fria eller rabatterade resor för barn, vårdare och husmödrar under budgetåret 1945/46. Jag övergår till en redogörelse för detta förslag.

Inledningsvis upplyser utredningen, att den förbereder ett förslag till permanent organisation av fria resor för barn och vårdare, enligt vilket rätten till fria resor förutsättes bli väsentligt vidgad för både land och stad. I samband härmed överväges möjligheten att genom ökade anläggnings- och driftbidrag till sommarkolonier skapa möjligheter för omhändertagandet av ett större antal barn vid sådana kolonier. Utredningen har vidare uppmärksammat möjligheten att genom fria resor underlätta lösningen av husmödrarnas semesterproblem. Förslag om anläggnings- och driftbidrag till semesterhem för husmödrar överväges jämväl. Utredningen finner emellertid klart, att det redan av statsfinansiella skäl måste tills vidare anstå med realiserandet av det sålunda skisserade programmet. Utredningen har därför sett sig nödsakad framlägga ett förslag, som endast avser sommaren 1945.

Under det förberedande arbetet med detta förslag kom det till utredningens kännedom, att järnvägsstyrelsen med bekymmer betraktade trafiksituationen sommaren 1945. Utredningen sökte därför kontakt med järnvägsstyrelsen och erfor, att styrelsen till följd av bränslesituationens försämrade läge och erhållna direktiv om vedtransporternas obetingade företrädesrätt måst i hög grad nedskära för sommaren 1945 planerad tågplansutvidgning. Järnvägsstyrelsen framhöll, att det beträffande sommaren 1945 måste anses angeläget, att vissa restriktioner i fråga om de fria barnresorna vidtoges och att inga sådana åtgärder beslutades, som kunde komma att medföra utvidgning av dessa resor över huvud. Det av utredningen framlagda förslaget är — påpekar utredningen — helt prägladt av den tvångssituation, som uppstått genom den av järnvägsstyrelsen hävdade omöjligheten att under sommaren 1945 öka persontrafikvolymen, och bör betraktas uteslutande som ett härav framtvinget provisorium. Inom den begränsade ram som stått till buds har dock utredningen sökt att i möjligaste mån tillgodose de synpunkter, som angivits i riksdagens skrivelse nr 155/1944.

Till närmare belysning av den relativa betydelsen för järnvägstrafiken av den omfattning de fria sommarresorna skulle komma att erhålla lämnar utredningen följande uppgifter om antalet resande på statens järnvägar sommarmånaderna 1943 och 1944:

1943		1944	
maj	7,0 milj.	maj	8,0 milj.
juni	7,6 »	juni	8,1 »
juli	7,4 »	juli	8,8 »
augusti	7,9 »	augusti	8,7 »

Att rätten till fria resor är knuten till innehavet av rabattkort innebär, att sådan rätt endast tillkommer barn, vilkas försörjare ha ett till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbart belopp ej överstigande 750 kronor i enbarnsfamiljerna och 1 000 kronor i flerbarnsfamiljerna. Den alltmot tilltagande kritiken mot rabattkortsgränsen torde främst bero på att denna gräns genom de ändrade penninginkomstförhållandena under kriget i realiteten medfört att en betydande del av dem som ursprungligen haft rätt till fria resor numera avstängts härifrån. Enligt befolkningsutredningens uppfattning äro rabattkortens inkomstgränser alltför

låga för att en till innehav av rabattkort knuten förmån av fri resa skall få någon större effekt ur folkhälsosynpunkt. Utredningen förordar därför, att rabattkortsgränsen ersättes med en inkomst- och förmögenhetsgräns. Utredningen hade helst sett att rätten till fria resor till enskilda hem reglerats av en relativt generöst tillmätt inkomst- och förmögenhetsgräns. Med hänsyn till svårigheten att gentemot de av järnvägsstyrelsen hävdade kraven på restriktivitet föreslå en mera betydande ökning av antalet fria resor har utredningen emellertid funnit sig böra förorda, att rätten till fria resor för barn, mödrar och vårdare inträder då familjens till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbara belopp ej överstiger 1 500 kronor och den skattepliktiga förmögenheten ej överstiger 10 000 kronor. Liksom beträffande rabattkortsgränsen finner utredningen i fråga om angivna inkomst- och förmögenhetsgräns angeläget att vederbörande myndigheter ha möjlighet att när särskilda omständigheter föreligga medgiva undantag från huvudregeln.

Rätten till fria resor för barn och vårdare är även beroende av barnets hemort. Såsom tidigare angivits är denna rätt för närvarande i princip begränsad till städer och samhällen med över 8 000 invånare med dispensrätt för socialstyrelsen beträffande tätorter med mindre invånarantal. Utredningen beräknar totalantalet barn under 15 år i familjer med lägre beskattningsbart belopp än 1 500 kronor till 1 250 000, varav på landsbygden 934 000 och i städerna 316 000. En utvidgning av rätten till fria resor att omfatta alla barn i familjer under den av utredningen föreslagna inkomst- och förmögenhetsgränsen måste, även om det kan antagas att denna rätt kommer att utnyttjas i ringa omfattning, medföra en betydande belastning av järnvägarna. Under dessa omständigheter ser utredningen ingen möjlighet att för sommaren 1945 förorda en allmän utvidgning av rätten till fria resor till att gälla även landsbygden och de mindre samhällena. Utredningen föreslår därför, att rätten till fria resor för barn och vårdare fortfarande begränsas till städer och samhällen med över 8 000 invånare med angiven dispensmöjlighet beträffande mindre tätorter. — Utredningen har emellertid uppmärksammat, att inom vissa rena landsbygdsområden barnens behov av miljöbyte, vila och rekreation kan vara fullt jämförbart med motsvarande behov för de större städernas och samhällenas barn. Utredningen föreslår därför, att socialstyrelsen beträffande landskommuner, där behovet av fria resor för barn och vårdare är särskilt stort — främst norrlandskommuner — erhåller motsvarande dispensrätt som i fråga om mindre tätorter. Med hänsyn till de av järnvägsstyrelsen befarade trafiksvårigheterna anser utredningen emellertid, att antalet resor, som dispensvägen skulle fördelas mellan vissa landskommuner, bör begränsas till 15 000. Härutöver föreslår utredningen, att för landsbygdens och de mindre samhällenas vidkommande möjlighet till fria resor öppnas för vissa barn och vårdare, som äro i uppenbart och trängande behov av miljöbyte utan att äga möjlighet att själva tillgodose detta behov. Prövningen av ansökningar om fria resor i sådana fall bör tillkomma socialstyrelsen.

Beträffande fria resor för barn och personal vid sommarkolonier förordar befolkningsutredningen oförändrade grunder för sommaren 1945. Rätten till fria resor för feriebarn och deras vårdare är för närvarande begränsad till städer och samhällen med över 8 000 invånare. Utredningen finner rimligt att även feriebarnsverksamhet i mindre samhällen och på landsbygden kommer i åtnjutande av det stöd de fria resorna innehåller och föreslår fria resor för alla feriebarn med vårdare oavsett hemkommunens storlek och struktur.

Vad angår förhållandet mellan fria resor för barn jämte vårdare och gruppresor för barn uttalar befolkningsutredningen, att utredningen i de fria resorna för vårdare ser en utväg att förhjälpa ett antal mödrar till en tids vila och rekreation och således ett bidrag till lösandet av husmödrarnas semesterproblem. Skärpt restriktivitet i fråga om vårdarresor för automatiskt med sig försök till ökning av gruppresorna. Barnavårdsnämndernas bemödanden att genomföra gruppresor ha emellertid stött på betydande svårigheter. Det har visat sig, att antalet barnresor betydligt nedgått på sådana orter där man hårdast drivit gruppresorna. Sommaren 1944 har varje grupp i genomsnitt bestått av 8 barn och en vårdare. Med hänsyn till svårigheterna att bereda gruppresornas barn en betryggande övervakning under hela resan och att erhålla fullgoda gruppledare finner utredningen lämpligt, att grupperna minskas till 3—4 barn per vårdare. Erfarenheten visar, att många mödrar hellre låta barnen stanna hemma än skicka dem med gruppresa. Utredningen finner skäl föreligga att även i fall, då barn kan medfölja gruppresa, bereda modern tillfälle medfölja barnet på resan mot nedsatt biljettpris. Efter samråd med järnvägsstyrelsen föreslås, att avgiften för färd fram och åter vid sådan vårdarresa blir densamma som för enkel resa.

Järnvägsstyrelsen har för befolkningsutredningen framfört önskemål om att de fria resornas maximala längd skulle sänkas från 60 till 40 mil. De fyra nordligaste länen skulle dock alltså komma i åtnjutande av fria resor inom avstånd av respektive 80 och 100 mil. Enligt styrelsens mening böra anslutningsbiljetter för resor utöver maximiavstånden antingen betalas med fullt pris eller, därest nuvarande rabatter skulle bibehållas, utlämnas endast i undantagsfall och efter särskild prövning. Befolkningsutredningen betonar vikten av att gällande maximiaavstånd bibehållas och avvisar bestämt önskemålet om avskaffande av det nuvarande relativt förmånliga beräkningssättet för priset på anslutningsbiljetter. Utredningen föreslår, att de 1944 gällande bestämmelserna i dessa båda hänseenden skola tillämpas även 1945.

Såsom tidigare nämnts anser befolkningsutredningen fria eller rabatterade resor för husmödrar vara ett värdefullt bidrag till lösandet av husmödrarnas semesterproblem. Även om den ansträngda trafiksituationen omöjliggör varje förslag, som syftar till öppnandet av rese-möjligheter för alla husmödrar under instundande sommar, torde dock förutsättningar föreligga att redan under budgetåret 1945/46 i begränsad omfattning pröva möjligheterna till en framtida rabattering av biljettpriset för vissa husmödrars semesterresor. Utredningen föreslår sådan utformning av denna verksamhet att husmödrarna i familjer med minst tre barn samt en inkomst och förmögenhet, som icke överstiger den för fria sommarresor för barn föreslagna, beredas möjlighet till resor, för vilka avgiften betalas av mödrarna själva med ett belopp för fram- och återresa, som motsvarar avgiften för enkel resa.

Kravet på bortovarons längd, minst fyra veckor, bör bibehållas för barn från städer och samhällen med mer än 8 000 invånare. Beträffande de barn från landsbygden och de mindre städerna och samhällena som efter särskild prövning skola komma i åtnjutande av fri resa synes tiden för bortovaron böra fixeras vid prövningen. Tiden bör dock i normala fall så nära som möjligt ansluta sig till den för barn från större städer och samhällen bestämda minimitiden. För husmödrar, som åtnjuta rabatterad resa, bör bortovaron med hänsyn dels till husmödrarnas svårigheter att

längre tid vara borta från hemmet och dels till önskvärdheten av att de verkligen erhålla avsedd vila och rekreation bestämmas till minst tio dagar.

Järnvägsstyrelsen har framfört vissa önskemål beträffande förbud mot fria barnresor vissa tider och dagar. Med hänsyn till trafiksvårigheterna kring midsommar hemställer styrelsen, att sådant förbud måtte under sommaren 1945 gälla för tiden 16 juni—3 juli mot under sommaren 1944 dagarna 22—26 och 30 juni. Enligt styrelsens uppfattning är det vidare önskvärt, att resorna för barn under skolåldern om möjligt förläggas till tiden före skolverminens slut. Styrelsen finner, att under övrig del av sommaren förbud bör gälla från klockan 0.00 fredag till klockan 6.00 måndag. Resa, som påbörjats före klockan 24.00 natt till fredag, bör dock få fullföljas direkt till bestämmelseorten. Tidigare har förbudet endast avsett lördag och söndag. Järnvägsstyrelsen motiverar denna utsträckning av förbudet med att under sommaren fredagar blivit nästan lika stora resdagar som lördagar och söndagar. Befolkningsutredningen föreslår, att socialstyrelsen vid organiserandet av årets resor i den utsträckning det är möjligt beaktar järnvägsstyrelsens önskemål. Utredningen anser lämpligt att för norrlandskommuner, för vilka dispens beviljas, resemöjligheterna icke begränsas till sommarmånaderna utan att vederbörande få frihet att företaga resan vid den tidpunkt han finner för gott. Då det icke torde vara nödvändigt att de rabatterade husmodersresorna förläggas till den del av året då järnvägarna äro toppbelastade, nämligen sommarmånaderna, och vissa kategorier husmödrar, speciellt på landsbygden, torde ha lättare att lösgöra sig från arbetet under annan tid, föreslår utredningen, att dessa resor få företagas endast under tiden 1 september—19 december 1945 och 15 januari—1 juni 1946.

Beträffande organisationen förordar befolkningsutredningen inga principiella ändringar. Socialstyrelsen skall således vara centralmyndighet och lokalt skall verksamheten, jämväl beträffande rabatterade husmodersresor, handhas av barnavårdsnämnderna. Till grund för prövningen av ingiven ansökan om fri eller rabatterad resa bör läggas familjens senaste debetsedlar. Om ansökan beviljas, bör anteckning härom ske på debetsedeln. Vid ansökan om sådan fri resa för barn och vårdare som skall prövas centralt av socialstyrelsen skall förutom intyg av skol- eller tjänsteläkare, barnavårdscentral eller barnavårdsstation även företes intyg från barnavårdsnämnden i den ort dit resan ställes, att sommarhemmet är tillfredsställande. Vid ansökan om rabatterad husmodersresa torde det bli nödvändigt att vederbörande på lämpligt sätt styrker sin rätt, t. ex. genom intyg från pastorsämbete rörande barnantalet. Det synes även lämpligt att såväl barn som vårdare äro försedda med legitimationshandling, såsom postverkets legitimationskort.

Vad slutligen angår kostnaderna finner befolkningsutredningen antagligt, att inkomstgränsens höjning medför att antalet resor från städer och samhällen med över 8 000 invånare kommer att något överstiga antalet år 1943 eller 56 000. Därtill kommer det antal barn och vårdare från landsbygden, som nu kunna komma i åtnjutande av fria resor. De barn och vårdare från landskommuner som genom det föreslagna dispensförfarandet kunna erhålla fria resor torde medföra en ökning av antalet resor med cirka 15 000. Härtill kommer det antal barn och vårdare från landskommuner samt mindre städer och samhällen som föreslagits kunna medges fria resor efter individuell prövning av socialstyrelsen. Man torde sålunda kunna räkna med cirka 80 000 resor. Kostnaden för resa torde, under förutsättning att

samma nedsättning av biljettpriset som 1944 beviljas, icke komma att överstiga 13 kronor. Den sammanlagda kostnaden för barns och vårdares resor till enskilda hem torde alltså komma att uppgå till omkring 1 050 000 kronor. Kostnaden för kolonibarnens och kolonipersonalens resor beräknas uppgå till 200 000 kronor. — Någon kostnad för de föreslagna rabatterade resorna för husmödrar och vårdare torde icke behöva beräknas, då den avgift som debiteras de resande anses helt täcka järnvägarnas ersättningskrav. — Befolkningsutredningen beräknar således kostnaderna under nästa budgetår för ifrågavarande ändamål till 1 250 000 kronor.

Mot befolkningsutredningens förslag har ledamoten av utredningen, professor Wahlund anför *avvikande mening*. Reservanten finner, att landsbygdens och småorternas barn böra i fråga om rätten till fria resor helt likställas med de större stadsorternas. Då landsbygdens arbetskraftsproblem och arbetsbördan för dess husmödrar lade hinder i vägen för utnyttjande på landsbygden av rätten till fria resor, beräknar reservanten, att en generell utsträckning av denna rätt till landsbygden skulle under sommaren 1945 icke föranleda ett större antal fria resor än sammanlagt 145 000 — därav för landsbygden 80 000 — om inkomstgränsen sättes till 1 500 kronor beskattningsbart belopp respektive 134 000 — därav för landsbygden 69 000 — om gränsen blir 1 000 kronor. Reservanten förordar, att man fasthåller vid den av utredningen föreslagna inkomstgränsen 1 500 kronor under förutsättning att det antal resor som av honom föreslagits för landsbygdens vidkommande kan komma till stånd. Om så ej kan bli fallet är reservanten beredd att antingen förordad 1944 års inkomstgräns, d. v. s. 1 000 kronor, eller/och ett sänkande av åldersgränsen, varigenom skulle uppnås att i varje fall en avsevärt större andel fria resor skulle tillkomma landsbygden än vad befolkningsutredningens majoritet föreslagit.

Över befolkningsutredningens förslag ha utlåtanden avgivits av *socialstyrelsen*, *järnvägsstyrelsen* och *statskontoret*.

Socialstyrelsen tillstyrker i allt väsentligt befolkningsutredningens förslag.

Styrelsens invändningar och påpekanden beträffande vissa detaljer i förslaget till fria eller rabatterade resor för barn och vårdare kunna sammanfattas sålunda.

Av praktiska skäl bör den dispensrätt beträffande vissa landskommuner som enligt förslaget skall tillkomma socialstyrelsen så begränsas, att antalet resor från dispenserade kommuner icke i mera avsevärd utsträckning kommer att överstiga 15 000. Den föreslagna rätten till rabatterad resa för moder, vilken ehuru barnet kan medfölja gruppresa likväl vill resa tillsammans med barnet, bör så bestämmas, att modern om hon efter att ha avlämnat barnet måste återvända hem, får ny rabattbiljett för att hämta barnet. Det av järnvägsstyrelsen begärda förbudet mot fria barnresor vid midsommar bör enligt styrelsens mening begränsas till tiden 22 juni—3 juli. Förslaget att barn och vårdare skola vara försedda med legitimationshandling avstyrkes med motivering att det stora flertalet familjer nu saknar sådan handling och vissa utgifter skulle åsamkas dem genom handlingens anskaf-

fande samt att de missbruk av rätten till fria resor, som skulle kunna förhindras genom att legitimationshandling finnes, icke uppgår till något större antal.

Beträffande förslaget om rabatterade husmodersresor anför styrelsen följande.

I likhet med befolkningsutredningen finner styrelsen, att vederbörande husmoder på lämpligt sätt skall styrka sin rätt till rabatterad resa. För att detta skall kunna ske i en enkel form bör förmånen begränsas till husmodrar med tre hemmaboende barn, en begränsning vilken även eljest i nuvarande läge är sakligt motiverad. Denna utformning av villkoren för rabatterad resa möjliggör, att rätten till dylik resa i denna del kan styrkas genom intyg från pastorsämbetet. Vidare torde väl utredningens avsikt vara, att en husmoder skall kunna erhålla endast en resa per år, något som styrelsen finner riktigt. Om en moder medföljt sitt barn såsom vårdare under en sommarresa, bör hon knappast under vintern erhålla rabatterad husmodersresa. Kontroll att hon ej reser flera gånger kan ske genom att anteckning göres å den debetsedel, som uppvisas vid ansökan om båda typerna av resor. Då denna kontroll ej kan bli fullständig, bör vederbörande därjämte alltid avfordras ett intyg, i vilket hon försäkrar, att hon ej förut åtnjutit rabatterad eller fri resa. Utredningen har föreslagit en minimitid av 10 dagar för husmoderns bortavaro. Härtill vill styrelsen foga, att en maximitid av 30 dagar bör föreskrivas. Rättigheten bör nämligen ej kunna utnyttjas för en resa, som i själva verket innebär, att vederbörande för en väsentlig del av året ändrar bosättningsort.

Järnvägsstyrelsen uttalar, att styrelsen villigt erkänner, att befolkningsutredningen i vissa avseenden tillmötesgått de av styrelsen i anledning av befarade trafiksvårigheter under sommaren 1945 framförda önskemålen. Styrelsen beklagar dock, att utredningen enligt styrelsens mening icke i tillräcklig grad beaktat dessa svårigheter. En jämförelse mellan omfattningen av de fria sommarresorna och statens järnvägars totala persontrafikvolym vore missvisande, enär dels de fria resorna icke vore spridda över en hel månad utan koncentrerade till endast en del därav, dels en tur- och retur-biljett vid beräkningen av den totala persontrafikvolymen räknats såsom två resor men i fråga om de fria resorna såsom en resa, dels ock medelreselängden för samtliga resor å statens järnvägar uppginge till endast 45—55 kilometer, medan motsvarande siffra för de fria resorna vore flera gånger högre. Utsikterna beträffande trafiksituationen sommaren 1945 bedömdes numera ännu mörkare än tidigare. Den främsta anledningen därtill vore den fortsatta eftersläpningen av vedtransporterna. Vidare måste man räkna med att kusttrafiken på grund av den minskade tilldelningen av fossilt bränsle icke komme att upprätthållas i samma omfattning sommaren 1945 som föregående sommar. Slutligen tillkomme att ett antal beställda lokomotiv och personvagnar, som styrelsen tidigare räknat med att ha till förfogande för stundande sommartrafik, icke torde kunna bli färdigställda så tidigt på grund av arbetsnedläggelsen inom verkstadsindustrien. — Styrelsen ville icke motsätta sig den av utredningen föreslagna höjningen av inkomstgränsen för

rätt till fria resor under förutsättning dock, att det totala antalet resor icke komme att nämnvärt överstiga antalet för år 1943 och att de av styrelsen föreslagna restriktionerna i allt väsentligt genomfördes. Utredningens förslag om utvidgning av rätten till fria sommarresor genom införande av dispensmöjlighet för landskommuner, som vore i särskilt behov därav, funne styrelsen i och för sig behjärtansvärt. Beträffande instundande sommar såge styrelsen sig emellertid nödsakad avstyrka denna utvidgning, för den händelse de fria resorna från de större städerna på grund av inkomstgränsens höjning skulle i enlighet med utredningens förslag bringas att öka med cirka 13 000 och dessutom även andra fria resor enligt utredningens förslag skulle tillkomma, så att totala antalet fria resor under sommaren 1945 — enligt utredningens beräkning — skulle komma att uppgå till icke mindre än cirka 80 000 mot endast cirka 43 000 sommaren 1944 och cirka 56 000 sommaren 1943. Vore det åter så, att 1944 års inkomstgräns kunde, på sätt alternativt ifrågasatts av reservanten inom utredningen, bibehållas under sommaren 1945, ville styrelsen icke resa någon erinran mot att omkring 15 000 fria resor fördelades mellan behövande landskommuner liksom ej heller mot att därutöver möjlighet till fria resor, på sätt utredningen föreslagit, bereddes i mindre städer eller på landsbygden bosatta särskilt klana barn eller barn, som vore i trängande behov av miljöbyte. — Styrelsen funne ur transportsynpunkt angeläget, att under sommaren 1945 gruppresor anordnades i stort sett enligt samma grunder som hittills. Styrelsen vidhölle sina för befolkningsutredningen uttalade önskemål beträffande de fria resornas maximala längd och påpekade nödvändigheten av att förbud mot fria barnresor meddelades för de tider och dagar som av styrelsen tidigare angivits för befolkningsutredningen. Styrelsen ansåge vidare viktigt ur transportsynpunkt, att de barn, som gjorde framresan i maj eller juni, återreste antingen före den 10 augusti eller efter den 3 september. — I övrigt hade järnvägsstyrelsen icke ansett sig böra göra erinran mot förslaget.

Järnvägsstyrelsen upplyser, att styrelsen vid avgivande av sitt utlåtande haft samråd med *svenska järnvägsföreningen*, som för de enskilda järnvägarnas del förklarar sig biträda styrelsens synpunkter.

Statskontoret uttalar i huvudsak följande.

Såvitt statskontoret kan finna, torde vad järnvägsstyrelsen anført beträffande trafiksituationen sommaren 1945 utgöra hinder för någon nämnvärd utökning vid denna tidpunkt av antalet fria resor för barn och vårdare. Även med allt beaktande av värdet ur olika synpunkter av denna reseverksamhet finner sig därför statskontoret icke kunna biträda befolkningsutredningens förslag att införa annan gräns för rätten till fria resor än den 1944 gällande. Härigenom har statskontoret dock icke velat taga ställning till frågan om den framtida gränsdragningen i detta avseende.

Enligt ämbetsverkets mening ha därjämte vissa ändringar i gällande regler företagits utan att tillräcklig anledning därtill föreligger. Sålunda har

utredningen beträffande gruppresorna ansett, att grupperna borde göras mindre, så att förslagsvis endast tre eller fyra barn per vårdare bleve regel, och vidare skulle rabatterade resor ordnas för vårdare i sådana fall, då barnen kunde få medfölja gruppresa, men modern trots detta själv ville medfölja på resan. Statskontoret kan för sin del knappast finna, att statsmedel under nuvarande förhållanden böra tagas i anspråk för bekostande av det ökade antal vårdarresor, som åsyftas i nämnda förslag.

Slutligen vill statskontoret ifrågasätta, om icke järnvägsstyrelsens av trafikskäl förestavade önskemål om reducering av maximiavståndet för de fria resorna och införandet av fullt pris för s. k. anslutningsbiljetter skulle kunna genomföras i varje fall som ett provisorium utan att syftet med ifrågavarande reseverksamhet nämnvärt eftersattes.

I detta sammanhang torde få anmälas, att *Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund* och *svenska landsbygdens kvinnoförbund* i särskilda skrivelser den 24 januari och 7 februari 1945 hemställt, att de fria resorna för barn och vårdare hädanefter gjordes i samma mån tillgängliga för de mindre tätorternas och den rena landsbygdens befolkning som för de större samhällenas.

1941 års befolkningsutredning har vid utformandet av sitt förslag till fria ^{Departements-}_{chefen.} sommarresor för barn under budgetåret 1945/46 haft att taga hänsyn till två varandra motverkande faktorer, nämligen önskemålen om höjande av inkomstgränsen för rätten till fria resor och om utvidgning av denna rätt att omfatta även landsbygdens och de mindre samhällenas barn, å ena sidan, samt den av järnvägsstyrelsen hävdade tekniska svårigheten att under sommaren 1945 öka persontrafikvolymen, å andra sidan. Förslaget betecknas av utredningen själv som ett provisorium.

Inom de gränser trafiksituationen sommaren 1945 av befolkningsutredningen ansetts medgiva har utredningen sökt i möjligaste mån tillgodose de anförda önskemålen. Förmånen av fria resor är för närvarande knuten till innehav av rabattkort för livsmedel, vilket innebär att denna förmån endast tillkommer barn i familjer med ett till statlig inkomst- och förmögenhetsskatt beskattningsbart belopp av högst 750 eller, i fråga om flerbarnsfamiljer, 1 000 kronor. Utredningen föreslår, att rabattkortsgränsen skall ersättas med en inkomst- och förmögenhetsgräns, tills vidare så konstruerad att rätt till fria resor föreligger, då familjens beskattningsbara belopp och skattepliktiga förmögenhet icke överstiger respektive 1 500 och 10 000 kronor. Rätten till fria resor har hittills varit begränsad till barn och vårdare från städer och samhällen med mer än 8 000 invånare, dock att dispensmöjlighet beträffande mindre tätorter förefunnits. De beräknade trafiksvårigheterna ha hindrat utredningen att föreslå en generell utvidgning av förmånen av fria resor att omfatta hela landet. Emellertid har utredningen föreslagit dels att landskommuner, där behovet av fria resor för barn och vårdare är särskilt stort, intill ett sammanlagt antal resor av högst 15 000 medgivas motsvarande dispensmöjlighet

som mindre tätorter och dels att för landsbygdens och de mindre samhällenas vidkommande socialstyrelsen får rätt tilldela särskilt behövande barn och vårdare förmånen av fri resa. Utredningen beräknar, med hänsyn tagen till berörda förslag, antalet resor under sommaren 1945 till cirka 80 000 mot cirka 45 500 sommaren 1944 och cirka 56 000 sommaren 1943.

Med hänsyn till de ändrade penninginkomstförhållandena under kriget torde införandet av den föreslagna inkomst- och förmögenhetsgränsen för rätten till fria resor närmast innebära ett återställande av läget vid rabattkortsgränsens införande. Befolkningsutredningens förslag i denna del och beträffande utsträckning av rätten till fria resor att avse vissa barn och vårdare från landsbygden finner jag vara ett minimum för de fria sommarresornas omfattning, som kan godtagas endast med hänsyn till den väntade besvärliga trafiksituationen sommaren 1945. Gentemot vad järnvägsstyrelsen anfört beträffande svårigheterna att trafiktekniskt genomföra befolkningsutredningens modifierade förslag vill jag framhålla, att de fria sommarresorna för barn och mödrar ovedersägligen äro av stor betydelse ur folkhälsosynpunkt och därför böra komma till stånd, även om övriga resenärers bekvämlighet skulle i någon mån bli lidande härav, samt att den föreslagna utökningen av denna reseverksamhet har en tämligen begränsad omfattning i förhållande till hela persontrafikvolymen. Å andra sidan torde det icke vara trafiktekniskt möjligt att, såsom reservanten inom utredningen och de två kvinnoförbunden föreslagit, under sommaren 1945 medgiva en generell utvidgning av de fria resorna till landet i dess helhet. Beträffande omfattningen sommaren 1945 av rätten till fria resor för barn och vårdare biträder jag därför befolkningsutredningens förslag med det av socialstyrelsen förordade tillägget, att det angivna högsta antalet fria resor, 15 000, vore att fatta som ett ungefärligt maximum. Skulle på grund av omständigheter, vilka nu icke kunna förutses eller i varje fall ej i tiden fastställas, trafiksituationen instundande sommar nödvändiggöra begränsningar beträffande de planerade fria resorna, måste givetvis de åtgärder i sådan riktning vidtagas som finnas i det inträdda nödläget oundgängliga.

Vad angår de fria resornas maximala längd och priset på anslutningsbiljett för resa utöver maximiavståndet kan jag icke tillmötesgå järnvägsstyrelsens önskemål om begränsning av de förmåner som härutinnan gällt under sommaren 1944. I de anvisningar som komma att utgå rörande de fria resorna böra emellertid barnavårdsnämnderna uppmanas verka för att i de fall då för vederbörande erbjuda sig flera möjligheter till barnets utplacering på landet det alternativet väljes som medför den kortaste färdvägen. — Mot de av järnvägsstyrelsen framförda önskemålen om förbud mot fria resor vissa tider och dagar vill jag icke ställa mig i princip avvisande. Detaljerna härutinnan torde böra bli föremål för samråd mellan socialstyrelsen och järnvägsstyrelsen. Förslaget att utsträcka resemöjligheterna för barn från dispenserade landskommuner i Norrland till annan tid än sommaren är i

princip vittutseende, när det förutsätter ställningstagande till frågan huruvida — utan samband med den hävdvunna vanan att någon tid under sommaren byta vistelseort — mindre bemedlade böra erhålla statligt stöd till förbilligande av sina resekostnader. Jag är därför ej beredd att i detta sammanhang tillstyrka den föreslagna åtgärden.

Vad befolkningsutredningen föreslagit beträffande fria resor för barn och personal vid sommarkolonier, fria resor för feriebarn och vårdare, gruppresor för barn, rabatterad resa för moder som vill medfölja sitt barn trots att detta kan ansluta till gruppresa, bortovarons längd och reseverksamhetens organisation föranleder inga väsentliga erinringar från min sida. Jag förordar därför, att verksamheten i dessa delar utformas i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget. Formerna för styrkande av rätten till fri resa med hänsyn till den föreslagna inkomst- och förmögenhetsgränsen synas emellertid böra bliva föremål för ytterligare övervägande. Behovet av legitimationshandling för barn och vårdare synes icke vara så trängande, att dessa skola åläggas anskaffa särskild sådan handling.

På de skäl befolkningsutredningen anfört förordar jag, att under budgetåret 1945/46 försöksverksamhet anordnas med rabatterade resor för husmödrar. Denna verksamhet bör anordnas i enlighet med befolkningsutredningens förslag, dock att förmånen bör, såsom socialstyrelsen påpekar, begränsas till husmödrar i familjer med minst tre hemmavarande barn. Vad socialstyrelsen i övrigt anfört beträffande rabatterade husmodersresor finner jag mig kunna biträda endast i den mån därigenom icke förorsakas besvärande kontrollåtgärder.

De med ifrågavarande reseverksamhet förenade kostnaderna för staten inskränka sig till dem som avse fria resor för barn och vårdare. Sistnämnda kostnader beräknar jag i likhet med befolkningsutredningen till 1 250 000 kronor.

Under återopande av det anförda hemställer jag, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen,

att till *Fria sommarresor för barn* för budgetåret 1945/46
anvisa ett *förslagsanslag* av kronor 1 250 000.

2:o) **Bidrag till sommarkolonier, reservationsanslag.** För budgetåret 1943/44 anvisades till Åtgärder till främjande av sommarvistelse på landet för barn från städer och andra tätbebyggda samhällen ett förslagsanslag av 1 000 000 kronor. Enligt Kungl. Maj:ts den 4 juni 1943 meddelade dispositionsbeslut beträffande detta anslag fick ett belopp av högst 100 000 kronor användas för bidrag till andra driftkostnader än resor vid sommarkolonier, däri inbegripet s. k. dagskolonier.

För samma ändamål har för innevarande budgetår under rubriken Bidrag till sommarkolonier anvisats ett reservationsanslag av 200 000 kronor. Social-

styrelsen är tillsynsmyndighet för här avsedda kolonier och handhar ifrågasvarande bidragsverksamhet.

I den under föregående punkt omnämnda redogörelsen för de fria sommarresorna under år 1944 anför *socialstyrelsen* beträffande bidragsverksamheten för sommarkolonier följande.

Det statliga bidraget utgår med högst en krona per dag och barn.

Rätten att bliva delaktig av statsbidraget är beroende av att vissa krav på koloniens standard uppfyllas. Statens bidrag fördelas mellan de kolonianordnare, som ansöka härom, på sådant sätt, att de mest angelägna behoven tillgodoses. Hänsyn tages härvid till vederbörande kommuns ekonomi och struktur, särskilt med tanke på barnrikedomen, samt en härur härledd uppskattning av behovet av koloniverksamhet. Kolonier, som mottaga barn av någon särskilt behövande kategori från ett större område exempelvis ett län eller större delen av ett län, kunna även bliva delaktiga av driftbidrag. Statsbidraget användes för att få till stånd en utvidgning av verksamheten. Då landsbygdens barn hittills icke kommit i åtnjutande av förmånen av fria resor till enskilda hem, ha kolonier för sådana barn fått företräde framför kolonier för stadsbarn. Dagskolonier, d. v. s. kolonier, där barnen vistas endast om dagen, kunna erhålla bidrag, om socialstyrelsen finner, att denna utväg i det föreliggande fallet är den mest effektiva lösningen av sommarvistelseproblemet.

För budgetåret 1944/45 hittills beviljade driftbidrag till kolonier uppgå till sammanlagt cirka 134 100 kronor.

I sitt under föregående punkt omförmälda förslag upplyser *1941 års befolkningsutredning*, att utredningen i samband med övriga åtgärder till beredande av rekreation och vila för barn och mödrar överväger ett förslag till permanenta regler för anläggnings- och driftbidrag till barnkolonier och semesterhem för husmödrar. I avvaktan på de åtgärder som sålunda i framtiden kunna aktualiseras förordar utredningen, att den försöksverksamhet med driftbidrag till sommarkolonier, som bedrivits under de senaste två budgetåren, fortsättes under budgetåret 1945/46 och att för ändamålet anvisas ett reservationsanslag av 200 000 kronor.

Sveriges socialdemokratiska kvinnoförbund har i sin under föregående punkt omförmälda skrivelse jämväl hemställt, att medel måtte ställas till förfogande för länsstyrelser eller landsting för anordnande av kolonier för såväl skolbarn som förskolålderns barn, vilka äro i behov av kolonivistelse.

Departements-
chefen.

Den möjlighet till bidrag till driftkostnaderna vid sommarkolonier som förefunnits under budgetåren 1943/44 och 1944/45 torde ha verkat stimulerande i fråga om såväl anordnandet av nya kolonier som utökning av tiden för öppethållande och platsantalet vid befintliga kolonier. Denna bidragsform har ansetts böra i första hand utnyttjas till förmån för klena barn från landsbygden. Även om vid utgången av budgetåret 1944/45 en viss reservation torde komma att förefinnas å anslaget, biträder jag med hänsyn till det stora behovet av sommarkoloniverksamhet befolkningsutredningens förslag,

att jämväl för nästa budgetår för ändamålet skall anvisas ett reservationsanslag av 200 000 kronor. I den mån kvinnoförbundets hemställan avser bidrag till anläggningskostnaderna för sommarkolonier anser jag mig icke för närvarande, i avbidan på befolkningsutredningens väntade definitiva förslag i ämnet, kunna tillstyrka densamma.

Jag hemställer sålunda, att Kungl. Maj:t måtte föreslå riksdagen

att till *Bidrag till sommarkolonier* för budgetåret 1945/46
anvisa ett *reservationsanslag* av kronor 200 000.

Med bifall till vad föredragande departementschefen sålunda under punkterna 1:o) och 2:o) med instämmande av statsrådets övriga ledamöter hemställt förordnar Hans Maj:t Konungen, att proposition av den lydelse bilaga till detta protokoll utvisar skall avlåtas till riksdagen.

Ur protokollet:

N. O. Aurelius.
